

ten illustreren. Het bed van een chronisch zieke vrouw werd beneden geplaatst om het haar emfysemateuze echtgenoot mogelijk te maken haar te blijven helpen. Van een heerszuchtige en bedilligerge huisvader met een maagzweer werd het bed zo geplaatst, dat hij niet de hele benedenverdieping kon overzien. Een moeder, die door haar allerliefste kleine nakomertje werd geringeloorde, werd geïnstrueerd, hoe op de nukken van dit kindje te reageren. De echtgenoot van een licht demente lijdster aan multipole sclerose, die haar zorgzame man zo belastte, dat het dreigde mis te gaan, werd herhaaldelijk gewaarschuwd, dat het nodig was zijn vrouw in een verpleeghuis te doen opnemen; helaas gebeurde dit pas, toen de man net een hartinfarct had gekregen. In een dergelijk geval met een chronische reumapatiënt, die vanuit zijn stoel zijn omgeving regeerde, bracht tijdelijke opneming nog tijdig enig soelaas voor zijn overbelaste vrouw.

Tenslotte denk ik aan een hysterische psychopate, die in een reeks van jaren, telkenmale met proefverlof ontslagen, haar man het leven in toenemende

mate onmogelijk had gemaakt, zodat hij aan de rand van zijn bestaan kwam. Deze echtgenoot kreeg het advies aan de gestichtspsychiater te schrijven, dat hij bij thuiskomst van zijn vrouw direct op medisch voorschrift het huis zou verlaten. Daarna is deze patiënte blijvend opgenomen. Ik wil hierbij aantekenen, dat de rol van deze beide artsen volkomen juist was: de psychiater kan alleen het belang van zijn patiënt dienen, de huisarts heeft als gezinsarts ook het belang der andere gezinsleden in het oog te houden. Gelukkig gaat vaak het belang van de patiënt parallel met dat van de omgeving. Waar dat niet het geval is, dient de huisarts met hart en verstand beider belang te wegen.

De huisarts moet tenslotte ook nog aan een andere mogelijkheid denken. Tegenwoordig kan hij soms ziekte-oorzaken vanuit de werkomgeving van de patiënt met vrucht beïnvloeden via bedrijfsarts of personeelchef of hij kan het leven van zijn patiënt-werknemer veraangenamen (bijvoorbeeld door vrijdom van controle) met behulp van een kort gesprek met de controlerend geneesheer.

Problemen bij de plaatsing van psychisch gestoorden in het arbeidsproces

DOOR MR F. M. RAEVEN, PSYCH. DRs.

Bij een juiste beroepskeuze en, hiermede nauw samenhangend, het innemen van een adequate plaats in het maatschappelijk leven, kan het beroepsleven met zijn dagelijks terugkerende werkzaamheden in een bepaald levensmilieu in vele opzichten bijdragen tot de zelf-handhaving en zelf-voltooiing van de mens.

In het beroepsleven wordt een belangrijk deel van zijn levensenergie aangewend, vele behoeften en strevingen worden hierin bevredigd en mede door mogelijkheden tot overcompensatie en sublimatie, welke het beroepsleven verschaft, gesocialiseerd. Zelfs kunnen hierin latente en vaak ook gefrustreerde en verdrongen, voor het persoonlijke en gemeenschapsleven waardevolle, strevingen geactiveerd en adequaat in goede banen worden geleid. Het beroepsleven draagt dusdanig bij tot de vorming van de mens, dat dikwijls aan houding en instelling, aan heel het gedrag te zien is welk beroep iemand uitoefent. Naarmate dit langer wordt uitgeoefend, wordt de harmonie tussen de mens enerzijds en de aan zijn vakbekwaamheid gestelde eisen en het arbeidsmilieu anderzijds steeds meer verijnd. De van de beroepsuitoefening uitgaande invloed kan op zijn persoonlijkheidsstructuur langzamerhand zo kenmerkend en diepgaand zijn, dat op den duur zijn gehele gedrag, zijn houding en bewegingen, daarvan de invloed ondergaan. Door het karakteristieke stempel, dat het beroep op de mens drukt, ontstaat dan allengs een beroepsportret, dat bij de een meer, bij de ander minder geprononceerd

zich naar buiten manifesteert. In hun fenotypische verschijning onderscheiden zich daardoor van elkander de wetenschapsmens, de kunstenaar, de zakenman, de ambtenaar, de secretaresse en de maatschappelijk werkster.

Wel bestaat de mogelijkheid, dat voor een monomane uitoefening van een beroep de persoonlijkheidsontwikkeling te star in een bepaalde richting wordt gedreven. Immers, de intellectuele functies, karaktereigenschappen en strevingen, die in een sterke affiniteit tot het uitgeoefende beroep staan, komen door een regelmatige functionering daarvan tot een min of meer optimale ontplooiing, terwijl andere teveel latent blijven.

Het beroepsleven in zijn volle omvang draagt ook bij tot een adequate aanpassing aan het maatschappelijk leven. De beoefenaars van een bepaald beroep, evenals de werkers binnen eenzelfde arbeidsverband, vormen een groep met gemeenschappelijke belangen, problemen en doelstellingen. Zij vinden een zekere geborgenheid, die in het arbeidsniveau op een bepaalde fabriek of werkplaats soms sterk naar voren komt. Ook de ontwikkeling van sociale gevoelens en het dragen van verantwoordelijkheden binnen deze kring werken vormend. Omdat de mens niet voor zich alleen werkt, heeft hij het besef ook door zijn arbeid bij te dragen tot de behartiging van de gemeenschapsbelangen. Zijn sociale relaties worden uitgebreid. Hij komt in aanraking met medewerkers, superieuren en ondergeschikten in dezelfde en meestal ook in andere ar-

beidsverbanden, eventueel met particuliere- en overheidsinstellingen. Op deze wijze vormt het beroepsleven een krachtenveld in het maatschappelijk leven, waarin de mens zich geplaatst ziet. In velerlei opzichten weet hij zich daardoor aan de gemeenschap gebonden en heeft hij het gevoel er bij te behoren.

Bovendien verschaffen ook de aan beroeps werkzaamheden verbonden stoffelijke voordelen de mens de mogelijkheden tot een adequate aanpassing aan zijn milieu en het verkrijgen en behouden van een gevoel van een persoonlijke en maatschappelijke volwaardigheid. Als een middel tot levensonderhoud bepalen deze stoffelijke voordelen in hun vele aspecten de economische toestand van de arbeidende mens en diens gezin en daarmee ten dele ook de sociale, culturele en zelfs hygiënische gezinssituatie.

In een beroep, dat zijn capaciteiten te boven gaat, kan men ondanks zijn gehele inzet, niet tot bevredigende prestaties komen. Men heeft dan het gevoel zijn werk en levenssituatie onvoldoende te beheersen, hetgeen iemand allengs zwaarder gaat drukken. De zelfwaardering van de mens wordt steeds meer aangetast. Op den duur verliest hij de moed, wordt ontevreden, waarna dan na verloop van tijd zijn ontslag volgt of hij gedwongen is dit te nemen. Vooral bij daarvoor vatbare mensen gaat dit gepaard met het krenkende gevoel van achteruitzetting, vaak met paranoïde ideeën en zelfs een neiging tot querulantie. Blijven zij zich dan toch aan hun beroep vastklampen, dan is de kans op een maatschappelijke mislukking niet denkbeeldig.

Aan de andere kant kan de mens zich niet volledig inzetten, wanneer de beroeps werkzaamheden beneden zijn capaciteiten liggen. Hij kan dan zijn levensenergie onvoldoende tot uitdrukking brengen en hij gaat daarvoor op een neurotische wijze een uitweg zoeken door zich in te zetten voor ideëel werk buiten zijn beroeps werkzaamheden, om op deze wijze aan zijn creatieve behoeften te voldoen, of streeft naar andere, niet altijd sociale compensaties.

De arbeid vormt ook een belangrijke bijdrage tot de ordening van de maatschappij. Het zich aangepast voelen aan de werksituatie betekent een weldaad voor de individuele mens en bevordert zijn arbeidsvreugde en daardoor ook zijn levensgeluk. Tengevolge van een te gemakkelijke, te moeilijke of anderszins te weinig aangepaste arbeidstaak ontstaan er moeilijkheden, die zich ook buiten het beroepsleven doen gevoelen. Er ontstaat een lichamelijk of een psychisch onbehagen.

De arbeid is echter niet alleen van belang voor de individuele mens en zijn gezin. Voor de gehele gemeenschap, waarvoor hij werkt, betekent zij een dienst van de homo socialis. Als produktiefactor vormt zij een der belangrijke grondpijlers, waarop het maatschappelijk leven steunt.

Een juiste beroepskeuze is ook voor de werkgevers en daardoor voor de gemeenschap van belang. In de praktijk blijkt, dat hierdoor de arbeidsproductie groter werd, terwijl ook het aantal slechte produkten afnam. Het aantal bedrijfsongevallen, dat

voor een aanzienlijk deel te wijten is aan een onvoldoende aanpassing, neemt bij een adequate beroepskeuze af.

* * *

Op grond van het voorgaande zal het duidelijk zijn, dat het probleem van de beroepskeuze niet alleen een individueel-psychologische zijde, maar ook een maatschappelijk ordenende en economische betekenis heeft. Voor een juiste ordening van het maatschappelijk leven, waarin voor iedereen overeenkomstig zijn capaciteiten plaats is, is daarom een juiste beroepskeuze van groot belang.

Het tegenwoordige ingewikkelde maatschappelijke leven en steeds verder getechniseerde arbeidsproces bemoedigen echter het totstandkomen van een goede harmonie tussen mens en beroep. Vele factoren in het maatschappelijk leven, zoals de verregaande rationalisatie, het hoge levenstempo, de eisen van een wisselende aanpassing aan uiteenlopende en dynamische levenssituaties, soms weinig persoonlijke en veelal te zakelijke bindingen in het gehele maatschappelijke leven, doen zich in het arbeidsproces gevoelen. Bij de mens, vooral wanneer deze wat zwak is geïntegreerd, kunnen deze somatische en psychische factoren evenwichtsstoornissen veroorzaken. Tot uiting komt dit in overwerktheid, arbeidsverzuimen, bedrijfsongevallen en in sociale aanpassingsmoeilijkheden. Deze factoren beïnvloeden de arbeidssferen ongunstig en hebben hun repercussies in het gezin en heel het maatschappelijk leven.

De betekenis van het beroep voor de individuele mens kan men zich goed realiseren bij het nagaan van de gevolgen van een langdurige werkloosheid. Iemand, die buiten zijn schuld op de een of andere wijze werkloos is geraakt, koestert aanvankelijk nog hoop binnen afzienbare tijd door een nieuwe werkring weer voor zich en zijn gezin te kunnen zorgen en zich in het maatschappelijk leven te handhaven. Wanneer echter na verloop van enige tijd blijkt, dat hij ondanks alle pogingen toch geen werk kan krijgen, geraakt hij op den duur steeds meer ontmoedigd en onverschillig. Hij kan geen idealen verwezenlijken, noch voldoende voor zichzelf en zijn gezin zorgen. Ontmoedigd gaat hij zijn bestaan in al zijn facetten als zinloos zien en aanvaarden. De instelling ten opzichte van de gemeenschap wordt op den duur negatief. Hij raakt verbitterd. Het vertrouwen in de maatschappelijke orde gaat hij verliezen. Zedelijk zakt hij steeds verder af. Het gezinsleven gaat er economisch en psychisch onder lijden. In een dergelijke toestand is hij gemakkelijk vatbaar voor een ongunstige beïnvloeding van buitenaf. Zijn energie komt dan vaak tot uiting in asociale gedragingen tegenover een maatschappij, waarin hij zich een uitgeworpene gevoelt.

Het is duidelijk dat de beroepsgeschiktheid niet alleen de geschiktheid tot een technische beheersing van het beroep bevat. Ook de mogelijkheden tot aanpassing aan het milieu van een specifiek beroep

en een bepaalde werkkring en daarnaast ook die tot het geheel van het beroepsleven, zoals dit in het maatschappelijk leven is ingebed, zijn van groot belang voor een adequate beroepsgeschiktheid. Vooral dit tweede facet van de beroepsgeschiktheid is een veel voorkomende oorzaak, waardoor men in het beroep niet voldoet en zich daarin niet kan handhaven.

Tussen beide facetten van geschiktheid bestaat een wisselwerking, welke zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de arbeidsprestaties beïnvloedt. Deze zijn niet alleen afhankelijk van de intelligentie of manuele vaardigheden, maar ook van karakterologische- en temperamentsfactoren. Daarnaast zijn ook eigenschappen als verantwoordelijkheidsbesef, vlijt en plichtsbetrachting van invloed op de kwaliteit en het tempo van het werk. Bij zijn beroep is de gehele mens betrokken.

* * *

Aan de andere kant spelen ook de milieufactoren een belangrijke rol. De aanpassing van een arbeider aan zijn werkmilieu kan ongunstig worden beïnvloed omdat deze objectief ongunstig is. Maar ook is dit het geval wanneer dit objectief gunstig, echter subjectief ongunstig inwerkt op een overigens lichamelijk en geestelijk gezonde arbeider, die voor zijn beroep over behoorlijke capaciteiten beschikt. Ook kan een ongunstig milieu gunstig werken, zoals op werkplaatsen waar lichamelijk gehandicapten en geestelijk onvolwaardigen samenwerken en beide groepen jegens elkaar een prikkel kunnen zijn tot optimale prestaties.

De beroepsgeschiktheid omvat derhalve de geschiktheid tot een zekere vaktraining en daarnaast die tot een beheersing van het beroep als een facet van het maatschappelijk leven. Daarom is een omvangrijker kennis dan louter vakkennis en een aanpassing aan de beroepssfeer, binnen en buiten het arbeidsmilieu, van groot belang. De kennis van de beroepseisen heeft een sterke evolutie doorgemaakt. Door de snelle ontwikkeling van de empirische sociologie en psychologie heeft men een dieper en breder inzicht verkregen in de structuur van het beroepsleven binnen het maatschappelijk bestel.

Nog niet heel lang geleden werd en wordt ook nu nog wel de beroepskeuze beïnvloed door groeps-tradities. In de laatste jaren echter is dit stellig minder het geval dan vroeger. Ook de afkomst, stand en milieu speelden vroeger meer dan tegenwoordig daarbij een overwegende rol. In sommige kringen, met name in de boerenstand is dit soms het geval, al komt men ook daar onder invloed van de urbanisatie tot andere inzichten. Zo was het vaak de gewoonte dat de oudste zoon de vader in diens bedrijf opvolgde. Vooral op het platteland bleven de zoons door de keuze van hun beroep, de dochter door haar huwelijk binnen het kader van het boerenbedrijf.

Belangrijk is het hierbij op te merken, dat het gezin in vele opzichten een werkgemeenschap vormde, waarin alle gezinsleden, zodra ze hiertoe in staat

waren, tot het gezinsinkomen bijdroegen. Dikwijls was het gezin min of meer „self-supporting” door de eigen produktie. De jongen leerde zijn toekomstig handwerk bij zijn vader. Zodra de kinderen van school kwamen werden zij dadelijk in het eigen bedrijf ingeschakeld. Al jong, vaak reeds tijdens hun vrije tijd gedurende de schooljaren, moesten zij op het land en op de boerderij, in de huisarbeid als schoenmaker, slager of bakker meewerken. In de laatste tijd zijn deze toestanden aanmerkelijk gewijzigd.

De arbeid in gezinsverband is, behalve in het boerenbedrijf, sterk afgenomen. Door de toename van de industrialisatie en de differentiatie in het produktiestelsel, is het gezin als werkgemeenschap steeds verder uiteengevallen. De vader werkt op de ene fabriek, terwijl de kinderen bij het verlaten van de school naar andere werkgelegenheden gaan. Door de mechanisering vraagt ook de huishouding steeds minder tijd en aandacht, terwijl fabrieken en ateliers de meisjes met hoge lonen en gunstige arbeidsvoorwaarden tot zich trekken.

Doordat het maatschappelijke leven tegenwoordig in zijn sociale en traditionele opvattingen dynamischer is dan vroeger en deze opvattingen sneller worden doorbroken en losgelaten, ziet men bij de bepaling van de beroepskeuze, milieu en tradities steeds meer aan invloed verliezen. Zo volgen bijvoorbeeld steeds meer kinderen uit milieus, die sociaal soms aanzienlijk lager liggen dan het sociale en culturele niveau van de middelbare school of universiteit, het middelbaar onderwijs en gaan zelfs naar een universiteit of hogeschool. Vele meisjes uit dergelijke kringen gaan in het sociale werk of worden verpleegster. Veel hangt af van de mentaliteit der ouders, die hierop van grote invloed is.

In vele gezinnen moesten vroeger de kinderen, in verband met de gezinsinkomsten, zo vroeg mogelijk mee verdienen. Dadelijk na de lagere school, vaak zonder enige verdere opleiding, werden ze dan in een bepaalde werkkring geplaatst. Daardoor bleven ze in hun maatschappelijke ontplooiingsmogelijkheden beperkt. Tegenwoordig biedt de instelling van studiebeurzen door de overheid, instellingen en particulieren, meer mogelijkheden tot verdere ontwikkeling dan vroeger. Al overschatten vele ouders de capaciteiten van hun kinderen, aan de andere kant dient wel aan werkelijk begaafden voldoende kans te worden gegeven. Men moet daarbij ook in het oog houden dat het soms moeilijk is uit te groeien boven het milieu, waaruit men voortkomt en dat dit zich soms in het latere leven ernstig doet gevoelen.

* * *

Uit de praktijk blijkt, dat elk beroep is ingebed in een bepaald sociaal milieu. Beroepstechnisch kan men nog zo goed zijn, wanneer men zich niet kan aanpassen en onvoldoende wordt gerespecteerd in een bepaald beroepsmilieu, kan een grote vereenzaming hiervan het gevolg zijn. Aan de andere kant

bestaan uiteraard ook de mogelijkheden tot het groeien naar een nieuwe, in sociaal en cultureel opzicht hogere status, wat van belang is voor een goed begrepen democratisering van het maatschappelijk leven.

Met name in de laatste jaren heeft men ook uit de lagere bevolkingsgroepen der handarbeiders, in verband met een grotere verticale mobiliteit van het maatschappelijk leven dan voorheen, meer mogelijkheden om economisch en cultureel soms snel en ver boven zijn oorspronkelijk milieu uit te komen. Ook dit komt tot uitdrukking in het beroepsleven en brengt soms veel persoonlijke problemen met zich mee. Zo blijkt herhaaldelijk, dat in dergelijke gevallen de betreffende persoon, hoe voortreffelijk hij zijn beroep ook verstaat, zich in cultureel opzicht niet steeds aan de hogere status van zijn nieuwe levenssituatie kan aanpassen. In plaats van een nieuwe en adequate aanpassing aan het gewijzigde maatschappelijk hoger milieu is het gevolg daarvan dan een min of meer geïsoleerd maatschappelijk bestaan. Aan het vroegere levensmilieu is men ontgroeid, terwijl men in het nieuwe niet of nauwelijks wordt geaccepteerd. Eenzelfde verschijnsel kan men constateren, wanneer men door omstandigheden op de maatschappelijke ladder moet dalen. Ook hieruit blijkt voldoende, hoezeer elk beroep in al zijn facetten in het maatschappelijk leven is ingebed.

* * *

Het tegenwoordige ingewikkelde beroepsleven stelt grotere eisen aan hoofd- en handarbeiders en vormt voor velen een bron van sociale en psychische problemen en moeilijkheden. Vooral is dit het geval voor degenen, die door hun labiliteit, defecten en psychische stoornissen toch al moeite hebben om zich te handhaven en te ontplooiën. Binnen deze heterogene groep hebben allen gemeen, dat zij moeilijkheden ondervinden met zich in te voegen in normale maatschappelijke verbanden en daardoor ook in het normale arbeidsleven. Dit betreft naast de prestatie bij het werk zelf, de aanpassing aan de medearbeiders en de beroeps sfeer. Deze bemoeilijkte aanpassing is niet alleen afhankelijk van de desbetreffende mens, maar ook van het milieu, waarin hij leeft. Ofschoon derhalve de moeilijke opvoedbaarheid een relatief begrip is, betekent het altijd op de een of andere wijze een gebrek aan voldoende soepelheid in het aanpassingsvermogen.

Het op volwassen leeftijd gedane verzoek om voorlichting bij beroepskeuze of verandering van beroep en ook bepaalde beroepswensen, kunnen het gevolg zijn van neurotische conflicten, een disharmonie in de persoonlijkheidsstructuur of een al dan niet beginnende psychose. Zo kunnen onjuiste identificaties in de kinderjaren, wrokgevoelens of een verzethouding, vaak al in de vroege jeugd ontstaan door een verkeerde opvoeding en steeds meer versterkt, of een grote karakterlabiliteit, hun uiting vinden in bepaalde beroepswensen. Indien men hierop ingaat, zonder voldoende rekening te houden

met bepaalde defecten of stoornissen, loopt de desbetreffende gevaar op den duur psychisch en maatschappelijk vast te lopen. Het vaak verwrongen levens- en wereldbeeld van een psychisch gestoord mens vormt een weinig geschikte basis om tot een maatschappelijk behoorlijk aangepaste beroepskeuze te komen.

De psychopathen en, zo men wil, daaronder ook vele groepen van zwakzinnigen, vormen een zeer heterogene groep. Voor een beroepsadvies is daarom een voldoende gedifferentieerde analyse vereist. Soms dient men bepaalde beroepen te elimineren, omdat deze gevaren opleveren voor de desbetreffende of de samenleving. Aan een homoseksuele jongeman, die zich aangetrokken voelt tot sociaal werk bij jongens, kan dit door hem gewenste beroep ongetwijfeld niet worden geadviseerd.

Bij sommige anomalieën is het van belang de mogelijkheden te overwegen om deze in meer sociaal aangepaste banen te leiden. Mensen met een pathologische zwerfneiging kunnen in een transportbedrijf of verhuisonderneming goed op hun plaats zijn. Een debiele man met zwerfneigingen voldeed voortreffelijk als knecht bij een verhuisonderneming. Sommige schrijvers en correspondenten van dag- en weekbladen vertonen soms een dergelijke zwerflust, terwijl soms ook een zucht naar avonturen hun niet vreemd is. Bij een juiste beroepskeuze kunnen dergelijke factoren worden opgevangen en gesocialiseerd.

Een steeds grotere groep van afwijkende personen, die een beroepsadvies nodig heeft, vormen degenen, wier centrale zenuwstelsel is beschadigd met repercussies in psychische en sociale levensfacetten. Bij een dergelijk advies zal men met name ook de eventuele somatische prognose dienen na te gaan en of er sprake is van een afbraakproces, of dit progressief of reversibel is of dat eventueel de actuele toestand in de toekomst als stabiel kan worden beschouwd.

De neuroticus verkeert in een geheel of ten dele verdrongen conflictsituatie, die meestal een reactie is op milieufactoren uit de vroege jeugd en die onvoldoende verwerkt is gebleven. Zijn gedrag kan, doch hoeft niet, geheel analoog te zijn aan dat van psychopathen. Hij kan een asociaal gedrag vertonen, onbeheerst en ongedurig zijn tengevolge van psychische spanningen, liegen, stelen, inbreken. Vaak is hij depressief. Evenals bij psychopathen heeft men ook bij neurosen te maken met een gepredisponerde aanleg, waardoor de een vlugger neurotisch wordt dan de ander en ook de aard van de neurose mede wordt beïnvloed.

Onaangename levenssituaties kan de een gemakkelijker verwerken en er overheenkomen dan de ander, voor wie zij een bron van levensmoeilijkheden kunnen betekenen. Ook langer aanhoudende moeilijke en ongunstige levenssituaties kunnen neurosen tot gevolg hebben. Zo kan een aanhoudende moeilijke verwerking van bepaalde levensproblemen, met name die in de kinderjaren de ontwikkeling van neurotische stoornissen bevorderen, daar

door zelfs tot een neurotisch levensbeeld leiden.

Het is soms ongewenst personen met neurotische stoornissen in een bepaald beroep te plaatsen, ook omdat door een dergelijke plaatsing de persoon niet wordt geholpen. Bij de bepaling van de beroepskeuze heeft men rekening te houden met de endogene ondergrond, welke tot bepaalde neurosen predisponeert. Zo zal men, om een voorbeeld te noemen, iemand met een dwangneurotische karakterstructuur tot een voortreffelijk boekhouder kunnen maken. Daarentegen zal men een labiel mens met een predispositie tot een angstneurose een beroep als nachtwaker niet kunnen adviseren.

Het beroepsadvies voor labiele, moeilijk aangepasten komt in grote lijnen overeen met dat aan normalen. Wel zal men in individuele gevallen soms dieper moeten graven dan men gewoonlijk doet. De moeilijk aangepasten moeten als zodanig worden onderkend uit degenen, die zich komen melden voor een beroepskeuze-onderzoek, al zal men vaak tevoren al hebben vernomen met een moeilijk aangepast mens te doen te krijgen. Bij een juiste beroepskeuze kunnen deze mensen vaak een volwaardige plaats in het beroepsleven innemen, mits hierbij geen appèl wordt gedaan op hun deficiënties.

* * *

Het is hier niet de plaats om uitvoerig in te gaan op psychodiagnostische problemen, welke hiermede samenhangen. Enkele opmerkingen willen wij ons wel veroorloven naar aanleiding van de veelal gevolgde praktijk. Het is bijvoorbeeld niet onverschillig voor de beroepskeuze of de depressieve toestand, waarin een mens verkeert, reactief, dus voornamelijk een reactie op milieufactoren, dan wel endogeen is. Zo kunnen slechte prestaties bij het onderzoek te wijten zijn aan innerlijke affectieve remmingen tengevolge van een neurose, het gevolg zijn van een slechte intelligentie, van een slechte aandachtsconcentratie bij een ongedurige neuropaat of van ernstige bewustzijnsstoornissen op grond van hersenlesie. Bovendien is bij de beroepskeuze de prognose van het actuele toestandsbeeld en de verdere ontwikkeling wellicht belangrijker dan de actuele toestand.

Het verdient aanbeveling de anamnese mondeling op te nemen en dit niet af te doen met het door de te onderzoeken persoon zelf of zijn ouders laten invullen van meestal summier vragenlijsten. De ervaring leert, dat bij een mondelinge exploratie van de levensgeschiedenis meer aan het licht komt. Het persoonlijk contact, dat alleen al belangrijk inzicht geeft in de levenssfeer, waarin de onderzochte opgroeit, helpt deze vaak over de schroom heen om uitvoerige inlichtingen te geven, met name die, welke voor hem minder aangenaam zijn, zoals bijvoorbeeld gegevens over een zware degeneratieve erfelijke belasting.

Het is niet altijd eenvoudig om in de tijd, waarin meestal het probleem van de beroepskeuze zich voordoet, met name in de puberteit of adolescentie,

uit te maken of een gestoorde geesteshouding of gedrag uiting is van een min of meer ernstige stoornis of defect, dan wel uitingen, eigen aan de fase, die wordt doorgemaakt, en als zodanig niet als abnormaal zijn te beschouwen. In deze fasen kan de opgroeiende mens een gedrag vertonen, dat neurotisch, psychopatisch en zelfs psychotisch kan aandoen. In vele gevallen geeft een uitvoerige anamnese, en daarnaast een diepgaand medisch-psychiatrisch en psychologisch onderzoek meestal een diagnostisch inzicht, dat voldoende is.

Een prognostisch inzicht in de actuele persoonlijkheidsstructuur wordt meestal wel duidelijk in het licht van haar ontwikkeling. De gegevens van een analyse van de psychobiologische structuur dienen dan ook te worden gezien in het kader van de gehele individuele ontwikkeling. Soms is een voldoende inzicht voor de prognose echter niet mogelijk en zal men het verdere verloop nauwlettend moeten volgen. Zo kan een beginnende schizofrenie zich in de puberteitsjaren in een pluriform gedrag manifesteren.

Het medisch onderzoek, waaraan in Nederland bij de beroepskeuze nog te weinig aandacht wordt geschonken, moet met het psychologische parallel lopen. Vele lichamelijke verschijnselen zijn te begrijpen vanuit een psychische etiologie, terwijl ook omgekeerd de meeste, zo niet alle psychische verschijnselen een somatische grondslag hebben. Bij het geven van beroepsadvies is het onderkennen hiervan van grote betekenis.

Bij het psychologisch onderzoek is het zeker niet voldoende zich alleen tot schriftelijke tests te beperken. Er moet met de te onderzoeken persoon voldoende mondeling contact zijn. Bij de verschillende tests neemt niet alleen de kwantitatieve analyse, zoals nog dikwijls het geval is, maar ook de kwalitatieve een belangrijke plaats in. Een inzicht in de diepere lagen van de mens, zo belangrijk voor de prognose van de actuele toestand, kan men verkrijgen door het nemen van proeven, waarvan de interpretatie is gebaseerd op een diepte-psychologisch fundament. Deze proeven zijn daarom belangrijk, omdat ze weinig kunnen worden beïnvloed door opzettelijke pogingen om tijdens het onderzoek een goed figuur te slaan, waartoe in het bijzonder intelligente psychopaten voortreffelijk in staat zijn. Een psychopaat, die tengevolge van zijn asociaal gedrag in de maatschappij niet meer te handhaven en geïnterneerd is, kan zich in een inrichting, met de wetenschap, dat daardoor ontslag kan volgen, zelfs maandenlang zo voortreffelijk gedragen, dat men zich, zonder kennis van de voorgeschiedenis, af zou vragen waarvoor hij eigenlijk werd geïnterneerd. Zodra echter een dergelijke psychopaat weer in vrijheid komt, begint maar al te vaak het oude leven opnieuw.

In vele gevallen kan een beroepskeuze-advies, vooral bij geestelijk afwijkende personen, niet worden afgedaan met een simpel rapportje of mondelinge mededeling. Zelfs vele normale personen kun-

nen een gegeven advies over het te kiezen beroep moeilijk verwerken, met name wanneer dit niet geheel overeenkomstig eigen wensen is. Zij hebben daar een zekere tijd voor nodig. Temeer is dit het geval bij psychisch gestoorde, bij wie een gegeven beroepsadvies een bron van nieuwe moeilijkheden kan vormen. Het kan gevoelens van achteruitzetting, van niet-erkenning van soms vermeende capaciteiten, een versterking van wrokgevoelens of verzet-houding teweegbrengen. Het gaat er dan om hen een gegeven advies te helpen verwerken, hun inzicht bij te brengen waarom dit zo en niet anders luidt. Vaak zal het, zoals bij vele neurotici, nodig zijn hen zo mogelijk eerst over hun conflicten heen te helpen, alvorens een bepaald advies te kunnen geven. Een dergelijke houding tegenover een mens met zoveel problemen heeft het voordeel, dat daardoor een bepaalde relatie ontstaat. Op deze wijze kan de beroepsadviseur zijn arbeid met zo iemand voortzetten. Vaak zal dit noodzakelijk zijn totdat deze de voor hem juiste levensrichting heeft gevonden.

In verband met de verdere levensloop van een tijdelijk gestoorde of voor altijd defect mens, behoren de afwijkingen in het ontplooiingsproces zo vroeg mogelijk te worden vastgesteld. Door het tijdig treffen van juiste maatregelen, kunnen deze moeilijkheden weggenomen of aanpassingsvormen aangeleerd worden aan een haar eisen stellende maatschappij.

Neurotische conflicten moeten, ook in verband met grotere genezingskansen, zo vroeg mogelijk onderkend en behandeld worden, waardoor de neuroticus harmonischer kan uitgroeien en ook gelukkiger kan zijn. Psychopaten dienen zo vroeg mogelijk heilpedagogisch te worden behandeld. Soms kan een dergelijke behandeling jaren duren, alvorens een enigszins adequate aanpassing aan de eisen van de gemeenschap wordt gevonden. Een dergelijke behandeling blijkt vaak niet zonder succes te zijn, indien zij op jeugdige leeftijd wordt toegepast. In dit verband is het ook van belang jeugdige psychopaten al vroeg in het arbeidsproces in te schakelen.

Zwakzinnigen kunnen na een aangepast onderwijs worden geplaatst in een milieu, dat rekening houdt met hun persoonlijkheidsstructuur en dat de juiste eisen aan hun defecte persoonlijkheid stelt. Daardoor kan ook hun toekomst in verband met de beperkte begaafdheden, in goede banen worden geleid. In de praktijk blijkt, dat zwakzinnigen bij een tijdige goede leiding ook bij beroepswerkzaamheden tot meer in staat zijn dan men aanvankelijk dacht.

Na het beroepsadvies, bij de intrede in het beroepsleven of het volgen van een bepaalde studie, kan de steun van de beroepskeuze-adviseur, in samenwerking met psychiater en psycholoog, voor de desbetreffende onontbeerlijk zijn. Dit hangt niet alleen van diens eigen verkiezing af. In de praktijk blijkt, dat vele psychopaten hierop weinig gesteld zijn. Men zal echter de objectieve noodzakelijkheid daarvan moeten overwegen. Soms kan een stok achter de deur een belangrijk hulpmiddel zijn om iemand in het gareel te houden. Gedacht kan dan worden aan een justitiële dreiging of een gedwongen internering, middelen waartoe meestal wel termen aanwezig zijn. Zo kan in het bijzonder ook de geboren psychopaat, die soms moeilijk in het maatschappelijk gareel is te houden, gedwongen worden zijn best te doen zich óók maatschappelijk te handhaven.

Meer nog dan voor de normale mens is een individuele plaatsing in het beroep van betekenis voor hem, die psychisch afwijkend of gestoord is. Ook moge hij dan in zijn vak nog zo bekwaam zijn en zijn best doen zich aan te passen, wanneer de omgeving onvoldoende begrip heeft voor zijn moeilijkheden en gestoord gedrag, zijn teleurstellingen meestal niet uitgesloten. Daarom kan het gewenst zijn voor dergelijke mensen een individuele plaatsing te zoeken. Hierdoor worden ook controlemogelijkheden, die vooral in de eerste tijd noodzakelijk zullen zijn, vergemakkelijkt.

Wiegiersma, S., Psychologie der beroepskeuze. Het Spectrum, Utrecht, 1961.